

LLIBRES

TORTUGUES I PARCS NATURALS

Som davant dos llibres que comparteixen la característica d'ésser naturalistes, però alhora presenten diferències notables. El primer és una d'aquestes obres que hom espera en candeletes per la senzilla raó que és exhaustiu, és a dir, que inclou totes les espècies de tortugues i, a més, sense limitar-se a una àrea geogràfica, sinó que engloba les de tot el món. Per tant, hom podria dir: si ets una tortuga, estàs en el llibre! El segon, en canvi, com indiquen el títol i subtítol, ens farà un recorregut pels santuaris on es refugia la fauna i flora que sobreviu al vell continent.

Actualment, les 8.740 espècies conegudes de la classe dels rèptils es divideixen en quatre ordres: els escamosos (*Squamata*), les tortugues (*Testudines*), els cocodrils (*Crocodylia*) i els tuatares (*Rhynchocephalia*). Les nostres protagonistes són lluny de l'ordre principal—el primer, que conté el 96% del total de rèptils—, però tampoc és tan minoritari com el dels cocodrils (23 espècies), ni encara menys simbòlic com el de les rares tuatares, que només manté un parell d'espècies supervivents. En efecte, hi ha al voltant de 310-320 espècies (segons els autors) de tortugues conegudes al llarg del planeta, i el llibre que comentem, és clar, les conté totes, considerant-ne 316.

Hi trobarem una àmplia descripció de les característiques morfològiques de cadascuna, amb les quals podrem determinar la major part d'exemplars que necessitem. Les més de 410 fotografies ajuden en força casos, per bé que no cobreixen ni de molt la notable variabilitat que presenten no poques espècies, sobretot les que posseeixen diverses subespècies. Així mateix, els mapes de distribució també serveixen per a descartar les tortugues semblants però que no viuen on s'ha localitzat l'exemplar. Tanmateix, en aquest sentit cal tenir en compte les espècies invasores, fenomen que avui dia, per desgràcia, creix acceleradament.

S'assenyalen, igualment, els hàbitats típics de l'espècie i altres aspectes ecològics, com també el comportament i l'estat actual de les poblacions, és a dir, les necessitats de conservació. Val a dir que hi ha nombroses tortugues en greu perill de desaparèixer i, de fet, algunes ja s'han extingit.

També es donen informacions complementàries que poden resultar útils, però es troba a faltar la longevitat—encara que fos aproximada— i una millor assignació d'alguns noms comuns en castellà, així com una estructura, ordenació i compartimentació de la informació que conté cada fitxa, el que facilitaria molt la localització de cada aspecte. Finalment, val a dir que la traducció (l'obra original és en francès: *Toutes les tortues du*

Tortugas del mundo

Franck Bonin, Bernar Deveaux i Alain Dupré
Lynx Edicions. Bellaterra,
Barcelona, 2008.
416 pàgines.

Parques y reservas de Europa.

Guía de los mejores espacios naturales

Francisco Santolalla
Lynx Edicions. Bellaterra,
Barcelona, 2008.
320 pàgines.

adequada. També hi ha altres observacions i consells que us resultaran força útils. Els 135 mapes ajuden a fer la ruta i les 228 fotografies a decidir quins són els llocs que més s'avenen amb els vostres gustos i interessos. Ah, i no us perdeu l'extensa introducció—de 70 pàgines— que recull els tipus d'hàbitats que hi ha i que indica les generalitats, el clima, els tipus de sòl, la vegetació, els animals, etc. de cadascun. Al final assenyala els parcs i reserves que contenen aquell hàbitat.

Convé tenir el llibre des de molt abans de fer el viatge perquè la seva utilitat comença des del moment en què planifiquem la ruta. El format i la concisió el fan adequat per portar-lo a sobre en tot moment: tant des del cotxe estant com quan passegem pels suggestius indrets que descriu. Així podrem anar interpretant alhora que gaudim dels paisatges i dels éssers vius que hi veiem.

En resum, la primera obra és una enciclopèdia de referència—guia de camp si estem disposats a carregar el pes— que permet «saber de quina tortuga estem parlant» sigui quina sigui i vingui d'on vingui, mentre que la segona ve a ser la «guia Michelin» dels nostres naturalistes, perquè ens farà recordar la genuïna vella Europa i també deixar de ser *quemacus*, això és: després de dir «Oh, que maco», podrem anar més enllà i saber una mica més del que estem admirant.

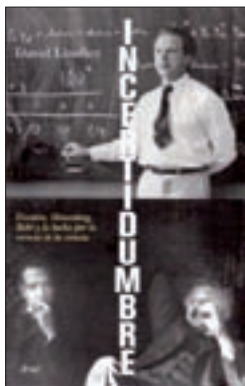
monde) és bona i la revisió (feta per R. Mascort, A. Bertolero i J. Donoyan) evita que apareguin els errors típics dels llibres traduïts sense revisar per experts.

El segon llibre (*Parques y reservas de Europa*) és un llibre de viatges, però una mica especial. En efecte, hi trobarem la descripció de 87 parcs naturals i reserves del nostre estimat i malmès continent. Ens permetrà comprovar que, malgrat tot, encara queden racons meravellosos que ens transportaran al passat per comprendre com era l'Europa natural que un dia va existir quan l'home la va començar a colonitzar ara fa una pila de milers d'anys.

De cada lloc s'indica el tipus d'hàbitat, l'extensió, la flora i fauna més destacada que hi viu, l'allotjament i forma de contactar (telèfon, correu electrònic i web), els llocs on trobar més informació i l'època de visita més

ALBERT MASÓ
Biòleg i fotògraf de natura (Barcelona)

QUÈ HI HA D'INCERT EN EL PRINCIPI D'INCERTESA?

Incertidumbre

David Lindley

Ariel. Barcelona, 2008.

255 pàgines.

El principi d'incertesa, que Werner Heisenberg va enunciar en la dècada de 1920, ocupa un lloc preeminent entre els descobriments científics del segle xx. A més, pel seu profund significat epistemològic, ha estat adoptat amb entusiasme per filòsofs, sociòlegs i fins i tot per fanàtics de les teories *New Age*.

En el seu sentit original, la incertesa es refereix a la impossibilitat de mesurar simultàniament i amb precisió arbitrària dues magnituds físiques conjugades, com la posició i la velocitat d'una partícula. La incertesa que sorgeix com a límit és certament ínfima, només observable quan els objectes d'estudi són els propis de la física quàntica, molt més petits que qualsevol cosa que ocupe la nostra experiència diària.

Així i tot, és innegable que des del punt de vista de les teories del coneixement, un principi negatiu com aquest va representar un colp molt fort als models mecanicistes. Per primera vegada es definia un límit al nostre possible coneixement de la naturalesa, obtingut, a més, a partir de la més sòlida i precisa de les nostres teories físiques, la mecànica quàntica. Per les mateixes dates un altre colp de la mateixa força va enfonsar els models formalistes de la matemàtica: el teorema de Gödel va demostrar que tot sistema d'axiomes matemàtics és necessàriament incomplet o inconsis-

tent. En conjunt, Gödel i Heisenberg van tancar definitivament la «porta del coneixement perfecte» a les dues branques de la ciència més prometedores per comprendre l'univers: la física i les matemàtiques.

David Lindley ataca l'origen i el desenvolupament del principi d'incertesa des de tres perspectives diferents: la de l'historiador, la del filòsof i la del físic. Com a físic de formació, demostra una clara comprensió no sols dels principis que subjauen en la discussió, sinó també de les idees encreuades entre els tres genis que la van mantenir. El mateix Heisenberg, que va enunciar el seu principi a partir de consideracions matemàtiques sorgides de la seua mecànica de matrius; Niels Bohr, que va generar la interpretació avui més acceptada de les equacions, i Albert Einstein, pare involuntari de la teoria quàntica i el major detractor de la interpretació que se'n fa habitualment. Aquest diàleg entre gegants (des del famós «Déu no juga als daus» d'Einstein fins al menys conegut «Albert, deixa de dir-li al Vell el que pot fer» de Bohr) apareix reflectit en el llibre, amb un gran treball de documentació històrica. L'autor també reflecteix les diferents actituds de físics, epistemòlegs i filòsofs de la ciència davant del fet que el principi de Heisenberg representa per a l'avenç del nostre coneixement.

El llibre de David Lindley es llegeix amb gran plaer, i si algun defecte se li pot posar és el de ser massa breu. El lector, almenys en el meu cas, arriba al final del llibre amb la sensació que l'autor podria haver continuat escrivint durant moltes més pàgines, que hauriem continuat llegint amb la mateixa atenció. En el fons, aquest suposat defecte és la marca d'un excel·lent autor i d'una lectura molt recomanable.

ALBERTO FERNÁNDEZ SOTO
Institut de Física de Cantàbria (CSIC-UC)

L'APARADOR

Apologia d'un matemàtic

Godfrey H. Hardy

El paper de la matemàtica en les ciències i la societat

John von Neumann

Traducció de Mònica Merin i Sales

Obrador Edendum / Publicacions URV.

Santa Coloma de Queralt, 2008. 144 pàgines.

El matemàtic Godfrey H. Hardy va publicar la seua *Apologia* el 1940. Un text escrit en els últims anys de la seua vida, a mode de comiat. Catorze anys després apareixia el text de Von Neumann. Dues interessants reflexions sobre la matemàtica i el seu paper a mans de dos matemàtics brillants de diferents generacions. Amb ells, s'obre la col·lecció Punt Nodal, destinada a reproduir textos de pensament científic inèdits fins ara en català.

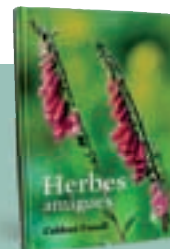
La conspiración lunar ¡vaya timo!

Eugenio Fernández Aguilar

Laetoli. Pamplona, 2009.

168 pàgines.

Qui no ha sentit alguna vegada parlar de la conspiració lunar? Una teoria segons la qual les imatges que tots coneixem dels astronautes de l'*Apollo 11* sobre la superfície lunar van ser gravades per la NASA en un estudi cinematogràfic de la Terra. En aquest nou lliurament de la col·lecció «¡Vaya timo!», Eugenio Fernández desmunta una a una 50 hipòtesis esgrimides pels *conspiranoics* per justificar la seua teoria sobre el muntatge nord-americà. Un llibre per a aquells que, quaranta anys després, encara tinguen dubtes sobre l'arribada de l'home a la Lluna.

Herbes amigues

Celdoni Fonoll

Pòrtic. Barcelona, 2009

270 pàgines.

Poesia i botànica es reuneixen en aquest llibre de Celdoni Fonoll, en el qual es presenten setanta poemes on les plantes són les protagonistes. Cada poema ve acompanyat de la imatge de l'herba o flor en qüestió. A més, el llibre inclou un annex amb informació científica, literària i popular de les plantes versificades, amb la col·laboració de Ramon Pascual i Núria Duran per a les qüestions científiques. El llibre es completa amb quatre partitures de cançons relacionades amb les *herbes amigues*. Un llibre de botànica poètica que mostra com la ciència i la poesia poden anar de la mà.

REPRESENTACIONS TERRITORIALS

Cartografia històrica dels Països Catalans

Vicenç M. Rosselló i Verger

PUV/IEC. València, 2008. 402 pàgines.

La construcció social de la realitat esdevé, també, matèria de la geografia i de la seva expressió analítica espacial: la cartografia. Cada comunitat cultural concreta representacions historitzades sobre la seva evolució geohistòrica a través dels vectors cartesianes d'espai i de temps. És a dir, els ciutadans conceben la seva identitat històrica a través del que han estat segons la geopolítica, dels intercanvis econòmics i culturals amb altres territoris i de les empreses militars. Per tots aquests aspectes i d'altres, com l'ordenació territorial i urbana, els mapes i la seva intrahistòria

esdevenen, com assenyalava Rosselló, «objectes culturals».

La *Cartografia* que ara ha publicat el geògraf mallorquí Vicenç M. Rosselló i Verger, amb un dilatat mestratge a la Universitat de València des de fa quaranta anys (1969-2001), culmina, amb aquesta recerca, l'elaboració d'una obra adreçada a estudiar el pla de comarcalització i les transformacions del territori i enclavaments urbans del País Valencià (*El litoral valencià* [1969], *Cinquanta-cinc ciutats valencianes* [1984]).

Aquest compendi historiogràfic estableix els orígens i evolució de la ciència topogràfica fins a la contemporaneïtat. Així, es tracta d'un seguiment exhaustiu de totes les recerques significatives dutes a terme sobre estudis cartogràfics. En definitiva, el lector podrà abastar amb detall complet els punts d'inflexió de l'estudi sobre el

territori. I aquests punts d'inflexió, estudiats des de l'època antiga, comprenen des de les cartes portolanes medievals i modernes, als atles i les elaboracions gràfiques autònomes sobre territoris i ciutats. Les perioditzacions també remetent a l'evolució implícita de la història de Catalunya, València, Illes i Rosselló. En aquest sentit, l'estudi vincula contextos d'expansió mercantil i polítics dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó a les conjuntures determinants de crisi institucional i de fragmentació nacionalitària arran del Tractat dels Pirineus, del setge i ocupació borbònica (1707-1716) i de la concepció territorial espanyola en províncies (1833).

A banda, però, de l'ús geopolític –fonamental– de la representació del territori, el contingut de l'obra abasta les aportacions d'emprenedors i viatjants als nostres territoris, els usos geocièntífics i els estudis associats a l'imaginari dels processos de transformacions urbanes de les ciutats que han esdevingut d'ençà del set-cents i vuit-cents nodes de capitalitat social, política i econòmica. Es tractaria de la formació dels mercats regionals: des dels eixamples de mitjan segle dinovè a la incipient obra regional del Mapa Geogràfic de la Mancomunitat (1914-1925).

En definitiva, aquest estudi socialitza la rellevància del fet de saber «llegir» el codi, el contingut, de qualsevol document al·lusiu a la topografia: des dels vessants físics als derivats toponímics de l'obra humana. Un mapa ens parla, l'hem de saber descodificar. Clàssics com Claudi Ptolemeu, amb la seva *Geografia* i l'*Atlas català d'Abraham Cresques* (1375), Antoni Josep Cavanilles, amb *Observaciones sobre la historia natural...* (1795-1797) o Joan Ballester (1961) en tenien consciència.

XAVIER FERRÉ

Historiador (Universitat Rovira i Virgili)

Els boscos de la Safor

Xavier Ródenas, Josep Sendra i José María Peiró

CEIC Alfons el Vell. Gandia, 2008. 182 pàgines.

Amb aquest llibre, els autors pretenen determinar els paràmetres amb els quals conèixer el nivell de maduresa d'un ecosistema forestal, i per a això realitzen un interessant estudi dels boscos de la comarca de la Safor. A través de les diverses situacions existents als termes municipals saforencs, els autors estableixen una metodologia de treball que no només els serveix per conèixer el grau de naturalitat-maduresa dels boscos de la comarca, sinó també per a proposar millores en la gestió dels recursos forestals.

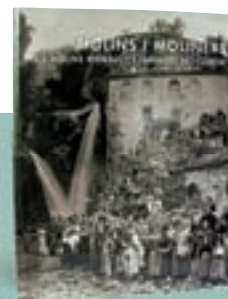

Convivint amb transgènics

David Bueno i Torrens

Omnis Cellula. Barcelona, 2008. 332 pàgines.

Davant les confusions existents sobre els transgènics, el biòleg David Bueno respon en aquest llibre a dues preguntes bàsiques: què són i com es generen. L'autor ens parla de les aplicacions de la genètica en els microorganismes, en els animals i en les plantes, així com la teràpia gènica en humans. El llibre tampoc no oblidia la importància del debat social al voltant d'aquesta nova tecnologia, i d'una manera clara i sintètica va respondre a alguns dels principals dubtes que sorgeixen al voltant dels riscos, avantatges o perills que poden ocasionar els transgènics.

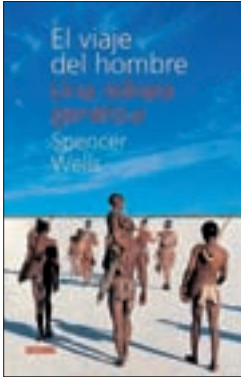
Molins i moliners: Els molins hidràulics fariners del Comtat

Centre d'Estudis Contestans

Centre d'Estudis Contestans. Cocentaina, 2007. 470 pàgines.

El 2007, el Centre d'Estudis Contestans va organitzar a Cocentaina l'exposició *Molins i moliners: Els molins hidràulics fariners del Comtat*. El catàleg recull una sèrie de textos sobre la història, utilització i tècnica dels molins fariners, així com un registre dels molins hidràulics del Comtat. Tot açò acompanyat d'una extensa documentació gràfica amb fotografies de l'època, imatges actuals i esquemes que ens ajuden a comprendre el funcionament d'aquests mecanismes que tanta importància tingueren per a l'economia de la comarca en el passat.

ARQUEOLOGIA DEL CROMOSOMA Y

El viaje del hombre. Una odisea genética.

Spencer Wells

Océano. Barcelona, 2007.

238 pàgines.

La biologia molecular i la prehistòria han anat de la mà des de fa un temps per traçar una visió coherent de l'expansió de la moderna humanitat pel planeta i definir la cronologia i les trajectòries seguides per les distintes poblacions prehistòriques. La potencialitat que tenen els diversos estudis emesos per la biologia molecular per contrastar les teories formulades a partir de la interpretació del registre arqueològic és indubtable, i els resultats obtinguts resulten coherents, en l'essencial, amb allò que s'ha observat en els estudis arqueològics. Les fites d'aquest diàleg interdisciplinari són diverses i de conseqüències notables. D'una banda, els treballs pioners sobre l'expansió del Neolític i la lectura d'aquest procés en la genètica de les poblacions europe-

es, o la investigació sobre els polimorfismes genètics de les poblacions humanes actuals per traçar les seues implicacions històriques i geogràfiques. D'una altra banda, tenim els primers estudis sobre el DNA mitocondrial de les poblacions modernes, amb les importants conclusions sobre l'origen africà i relativament recent dels distintes llinatges distribuïts pel món. Sense oblidar la publicació del DNA mitocondrial d'una resta òssia de neandertal, precisament la del jaciment epònim i les implicacions que aquesta ha tingut per com-

prendre el paper representat pels altres humans, els neandertals, en el procés d'expansió de la humanitat moderna per Europa.

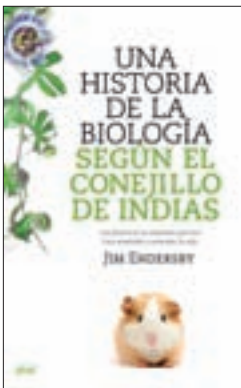
El viaje del hombre aporta una visió de síntesi, accessible i amena, d'un altre dels camps d'investigació en què s'han realitzat aportacions a aquest tema: l'estudi del cromosoma Y. Que a ningú enganye el títol, que no respon, com el mateix autor assenyala, a una visió sexista de la dispersió de la humanitat moderna, sinó a la naturalesa de l'anàlisi efectuada. És un viatge relativament curt, en termes d'evolució humana, perquè dona compte de tan sols dos mil generacions, les que han transcorregut des que els humans moderns van eixir d'Àfrica, però és transcendental per conèixer les grans fites de la dispersió de la nostra espècie fins colonitzar el planeta, amb processos que remeten a formes de vida tan diverses com les que s'associen a les economies caçadores i recol·lectores del Paleolític o a les productores d'aliments del Neolític i períodes posteriors.

Una qüestió d'interès, tractada en el llibre, és la divergència existent entre les cronologies que es deriven de la interpretació dels estudis del DNA mitocondrial (heretat per via materna) i del cromosoma Y (heretat per via paterna). Una variació cronològica, a l'hora d'establir l'origen de la nostra espècie que potser remet a una història genètica condicionada pels processos d'ordre cultural que intervenen en la distinta mobilitat d'homes i dones en diversos sistemes socials, o pel distint èxit reproductiu d'alguns homes. D'altra banda, com el mateix Wells assenyala, alguns dels marcadors genètics estudiats per traçar les rutes i els processos implicats en la distribució actual no són fàcils d'explicar en termes històrics, en aquest cas per la dificultat de contrastar les «històries genètiques» amb les dades arqueològiques disponibles.

VALENTÍN VILLAVERDE

Departament de Prehistòria i Arqueologia (UV)

LA BIOLOGIA MODERNA RECONSTRUÏDA DES DE LA HISTÒRIA DE LA CIÈNCIA

Una historia de la biología según el conejillo de Indias

Jim Endersby

Ariel. Barcelona, 2009.

528 pàgines.

Escriure una història de la biologia en un sol llibre potser seria agosarat. També és un repte considerable descriure amb rigor i vehemència algunes de les històries de la biologia moderna, tot prenent com a excusa conductora els organismes models que han fet que certes branques de la biologia hagen assolit solidesa, competitivitat i també popularitat en els últims cent anys. *Una historia de la biología según el conejillo de Indias*, de l'historiador de la ciència Jim Endersby, s'ha fixat aquest repte tan ambiciós. Començant per l'evolució darwiniana i acabant en la biotecnologia dels organismes transgènics, aquest historiador britànic i professor del Departament d'Història de la Universitat de Sussex recorre la gestació i naixement de disciplines avui prestigioses i

evocadores com ara evolució, microbiologia, virologia, biologia molecular, genètica, biologia del desenvolupament, biofísica i bi-

otecnologia, sense oblidar el naixement de publicacions mítiques, temples de la ciència o imperis empresarials.

Jim Endersby ha elaborat un relat aclaparador, entusiasta i entretingut a partir d'unes fonts bibliogràfiques abundants i de qualitat. Mostra un interès especial a reforçar el context històric, sociocultural i econòmic que envolta l'elecció de cadascun dels organismes model d'una manera que fa recordar l'historiador Hugh Thomas en *Una historia del mundo*. Aquests animals, plantes, microorganismes i virus (conill d'Índies, ratolí, drosòfila, peix zebra, dacs, *Arabidopsis thaliana*, *Escherichia coli*, virus del mosaic del tabac, bacteriòfags, etc.) han estat els col·laboradors involuntaris dels científics responsables del que avui sabem d'aquestes matèries. Canviaria en alguna mesura aquest coneixement si la biologia moderna s'haguera construït amb altres organismes? No ho sabrem mai amb certesa. De fet, no sempre ha estat encertada aquesta tria, alguns organismes model conduïren a formular preguntes equivocades. D'aquests fracassos tan eloqüents i reveladors poc se'n parla en les lliçons i és una meravella que Jim Endersby els haja rescatat. D'altra banda, l'autor imprimeix vida als científics, els mostra amb les seues passions, dubtes, genialitats, contradiccions, conviccions i, també, amb alguna misèria. La comprensió del llibre és a l'abast del lector general i de l'avançat, tot i que aquest darrer hi podria trobar a faltar, o considerar oblidats, algun protagonista o contingut.

M. A. BRACHO

Investigadora del Centre Superior d'Investigació en Salut Pública (CSISP)

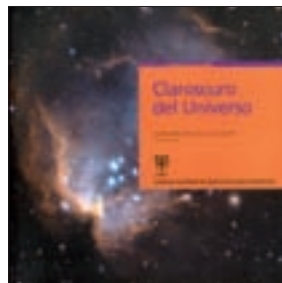
CIÈNCIA A L'ABAST DE TOTHOM

En una societat en què la ciència cada vegada té més incidència en el nostre dia a dia, la divulgació científica es converteix en una necessitat perquè els ciutadans puguin crear-se opinions contrastades sobre els processos que viu el nostre entorn i sobre els avenços que es van aconseguint als centres de recerca. Amb aquest objectiu, el de crear una societat informada sobre qüestions científiques, el Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) va crear el 2006 la «Colección Divulgación». Una sèrie de llibres que el 2008 rebia el Premi Mètode de Divulgació, que patrocina aquesta revista dins del certamen Ciència en Acció, en reconeixement a la seua qualitat tant en els continguts com en la presentació.

Tal com diu el president del CSIC, Carlos Martínez, en la introducció del primer dels llibres, dedicat al canvi global, els esforços realitzats pels diferents centres i instituts de recerca «seran inútils si no compten amb la complicitat de la societat. El primer pas per a despertar aquesta complicitat és conèixer, perquè sense coneixement no pot haver-hi reacció». I per fer accessibles aquests continguts a tothom i poder provocar aquesta complicitat, els llibres estan íntegrament –i gratuïtament– disponibles en pdf en la pàgina web del CSIC: <<http://www.csic.es/coleccionDivulgacion.do>>.

Actualment, la col·lecció, editada per l'àrea de Cultura Científica del CSIC, compta vuit números publicats: *Cambio global: Impacto de la actividad humana sobre el sistema Tierra*, *Nuevos materiales en la sociedad del siglo XXI*, *La gripe aviaria: ¿Una nueva amenaza pandémica?*, *Un viaje al cosmos en 52 semanas*, *Claroscuro del universo*, *Doñana: diversidad y ciencia*, *Invasiones biológicas* i *Guadamir: ciencia, técnica y restauración*. Temes tots que, d'una manera o altra, estan molt lligats a l'actualitat científica i que certament desperten dubtes, i sovint recels, en el públic general.

Què és el canvi global, com funciona la biosfera, quins són els tipus de galàxies, com s'introdueixen les plantes invasores o

Diversos autors
Colección Divulgación.
Consejo Superior de
Investigaciones Científicas.
Madrid, 2006-2008.
Entre 100 i 234 pàgines.

quines són les característiques dels planetes del Sistema Solar són només alguns exemples de les qüestions que s'analitzen en els llibres. Aquesta col·lecció vol respondre aquestes preguntes que sorgeixen al voltant de qüestions científiques, però també vol plantejar-ne de noves i despertar l'interès en el lector. I tot això d'una manera eminentment divulgativa i acompanyat d'esquemes, imatges i gràfiques que fan dels exemplars llibres visuals, atractius i de fàcil lectura.

Una de les característiques interessants d'aquesta col·lecció és que els autors són investigadors en actiu de centres del CSIC. Cada volum té al darrere tot un equip de científics que, des de la seua experiència diària de recerca, exposen els elements clau de la qüestió central de cada un dels llibres. El fet que els autors vinguen no només de centres diferents, sinó en alguns casos també de camps científics diversos –ecologia, sociologia, ciències mediambientals...– ajuda a donar un enfocament pluridisciplinar que sens dubte enriqueix els textos i els dota d'una major eficiència a l'hora de transmetre al lector una visió àmplia del tema. Un exemple de com els científics i investigadors poden fer arribar a la societat els fruits del seu treball.

ANNA MATEU
Revista MÈTODE

Subscripcions: Editorial Afers
Av. Dr. Gómez Ferrer, 55-5 / Apartat de Correus 267 / 46470 Caneroja (PAÍS VALENCIÀ)
e-mail: afers@editorialafers.cat <http://www.editorialafers.cat>

Segle XX - Revista catalana d'història, 1 (2008)

RECCERQUES I ASSAIGS: Stefano Pivoto, Buits de memòria. Usos i abusos de la història en la Itàlia del present / Victor Gavín, Pierre Mendès France i la fi de l'Europa federal (1954) / Francisco J. Romero Salvadó, Crisi, agonia i fi de la monarquia liberal (1914-1923). Les llavors de la Guerra Civil / Jordi Guixé Coromines, Diplomàcia i repressió. La persecució hispano-francesa de l'exili republicà, 1937-1951 / Marta del Moral Vargas, Apunts sobre l'estudi de l'acció col·lectiva femenina al Madrid del primer terç del segle XX • DEBATS: Francisco Érice, Els historiadors i la memòria. Els fruits d'una relació problemàtica / Jordi Casassas, En el principi fou la memòria / Francisco Érice, Sobre els abusos de la memòria. Breus puntualitzacions a Jordi Casassas • RESSENYENT: José M. Núñez Seixas, Wayne H. Bowen, Àngel Duarte, Joan Maria Thomas, Andreu Moyoyo, Javier Tebas, Conxita Mir, Pere Ylid, Jordi Font, Robert Coole, Susanna Tovero • NOTES DE LECTURA: Gianluca Scrocco, Alberto Gómez Roda, Miguel de Toro, Xavier Moreno Julià, Gaiarne Pilo, José Manuel Rúa, Jordi Mir, Andreu Espasa, Nadia Vora, Arnau González i Vilalta, Luciano Casali

Subscripció: Estat espanyol: particulars, 19 €, institucions, 25 € / Estranger: particulars, 25 €, institucions, 30 €.
Pagament bancari: demaneu butlleta de subscripció

UN PASSAT QUE ENS POT ACOSTAR EL FUTUR

El gran calentamiento. Cómo influyó el cambio climático en el apogeo y caída de las civilizaciones.

Brian Fagan
Gedisa. Barcelona, 2009.
350 pàgines.

fer una societat tan avançada i tecnificada com la nostra? Les respostes les podem trobar, o almenys intuir, en aquest llibre. Perquè la humanitat ja va conèixer un canvi climàtic, ja hagué d'enfrontar-s'hi i ja el va patir... o en va gaudir.

Ara farà uns dotze segles es va produir al llarg d'unes quatre centúries, des del segle IX fins el XII, un procés de pujada de les temperatures, només d'un o dos graus, però suficients per produir canvis importantíssims en la dinàmica de la Terra i, per des-

No fa massa anys, els mitjans de comunicació començaven a fer-se ressò de les investigacions i hipòtesis dels científics, que vaticinaven un futur, però no llunyà, cataclisme mundial provocat per la interacció dels efectes de la societat de consum amb la composició i dinàmica de l'atmosfera i, de rebot, amb els corrents marins, la hidrosfera... I decidiren anomenar aquell cataclisme el «canvi climàtic».

Era una cosa nova, mai escoltada, no coneguda i que ens podria portar perillosos fenòmens meteorològics, pujades en el nivell dels mars, canvis en la distribució de les espècies... I tot provocat per les emissions dels anomenats gasos d'efecte hivernacle.

Com podríem enfrontar-nos a aquest problema? Què hi podria

comptat, també en la humana. Canvis que ara es tornen a predir: sequeres, inundacions, fams... i als quals l'ésser humà ja s'hagué d'adaptar. I ho va fer com va poder, desplaçant-se, incorporant noves idees, eines, sistemes productius o canvis socials... o simplement desapareixent. Aquest canvi presentà dues cares oposades, la dels que pogueren incrementar les collites, obrir noves rutes comercials i arribar a territoris no coneguts, com ara gran part d'Europa, i la dels que passaren fam i sed, hagueren de fugir per poder sobreviure o en alguns casos arribaren a desaparèixer, com en el nord i sud d'Amèrica i part d'Àsia.

Aquest llibre recull diversos elements i dades científiques que avalen l'existència d'aquest període, anomenat «Període càlid medieval» i la visió de tot el procés que aporta l'autor, unit tot això amb elements literaris que amenitzen el contingut del llibre.

Al llarg de tretze capítols es fa un recorregut per diverses societats molt diferents, distribuïdes per tot el planeta, per mostrar-nos com van fer front a aquest procés, tècnicament i socialment. A Europa, a la conca del Níger, els indis pueblo d'Amèrica del Nord, els polinesis, els maies i molts més, cercaren la millor manera d'adaptar-s'hi i continuar vivint, una adaptació basada en la versatilitat, en la flexibilitat i la mobilitat. Avui dia també haurem d'adaptar-nos al canvi climàtic que ens arriba, però en aquest cas un canvi provocat per nosaltres mateixos. Podrem fer-ho amb aquesta mateixa versatilitat i flexibilitat? Quins canvis haurà d'assumir tota la societat? Quin paper tindrà la tecnologia? El que és ben clar és que aquest canvi també deixarà un senyal inesborrable en la història de la humanitat.

VÍCTOR BENLLOCH TAMBORERO

Biòleg del Centre d'Educació Ambiental de la Comunitat Valenciana

L'ESPILL
UNA INVITACIÓ AL DEBAT D'IDEES

Mark Mazower, Les bones Intencions. Civilització i Imperialisme · Richard Florida, Estats Units després de la crisi Rosa Canal, Les patents farmacèutiques com a problema moral ▲▲▲ Dossier: ASSAIG GENERAL - PENSAMENT EN PROCÉS Manuel Guerrero, Presentació Antoni Mora, La llengua de l'assaig: una temptativa Simona Skrabec, La distància Joana Masó, A tergo: rostre, figura i plasticitat en el pensament de Catherine Malabou Catherine Malabou, Un ull que voreja el discurs Cristina Masanés, Format arxiu Arnau Pons, Heidegger entre nosaltres Emmanuel Faye, El nacionalsocialisme en la filosofia. Ésser, història, tècnica i extermini segons Heidegger Manuel Carbonell, La violència del pensament Joan Ramon Resina, Diàleg amb Emmanuel Faye Emmanuel Faye, Nachtund Nebel. Resposta a Manuel Carbonell i Joan Ramon Resina ▲▲▲ DOCUMENTS Joan Fuster, País Valencià, per què? Baltasar Porcel, Explicació de Catalunya ▲▲▲ Richard Holmes, La gran Madame de Staël Vicent Josep Escartí, Jaume I en la historiografia valenciana ▲▲▲ LLIBRES Rafael Xambó, Euskadi sense esperança Antoni Caturlla, La serenitat crítica d'Enric Balaguer

Publicacions de la Universitat de València · Arts Gràfiques 13,
46010 València · Tel. 96 386 41 15 · a/e: lespill@uv.es